

NARRATIO

de

T. Annio Milone.

Scripsit

Carolus Guil. Elberling, A. M.

HAUNIAE.
Typis expressit Bianco Luno.
MDCCCXL.

NARRATIO

DE

T. ANNIO MILONE.

SCRIPSIT

CAROLUS GUIL. ELBERLING,

MAG. ARTIUM.

HAUNIAE.

TYPIS EXPRESSIT BIANCO LUNO.

MDCCCXL.

NARRATIO

DE

T. ANNIO MILONE.

Quum *Narrationem de P. Clodio Pulchro* superiore anno vulgarem, hoc maxime spectavi, ut, qui Ciceronis orationem pro T. Annio Milone legerent, haberent quod in ea interpretanda sequerentur. Quod exorsus sum, nunc ita profligare studui, ut, quae de T. Annio Milone apud scriptores veteres legerentur, in unum collecta proponerem.

T. ANNIUS MILO ex Lanuvio [1] municipio fuit [2] et ex familia Papia, sed adoptatus est a C. Annio, avo suo materno [3]. Hic C. Annius fortasse is est, qui a. u. 647 = 107 a. Chr. a Q. Metello Numidico cum quattuor cohortibus Ligurum Leptin missus est [4] et a. u. 673 =

1) *Lanuvium* Latii oppidum est ad viam Appiam situm (STRAB. V p. 232 et 239), hodie *Città Lavinia* (ORELL. ad Cic. Milon. c. 17 p. 91).

2) ASCON. Argum. Milon. p. 32 Orell.; APPIAN. B. Civ. II, 20; cfr SIL. ITALIC. XIII, 364 sq.

3) ASCON. ad Milon. 35, 95. — DRUMANN (Geschichte Roms I p. 42 sqq.) Milonis patrem fuisse arbitratur *C. Papium Celsum*, matrem *Anniam*, filiam *T. Annii Lusci*, neptem *T. Annii Lusci Rufi*, qui a. u. 626 = 128 consul fuit. Negat vero Milonis avum maternum *Caium* vocari potuisse, sed *Titum*, quod ipse avi nomine per adoptionem adsumpto *Titus* vocatus sit. Itaque in Asconii loco scribendum censet cum Manutio *a T. Annio avo suo materno*. De hoc *T. Annio* nihil constat, nisi ad eum referendus sit locus CICERONIS pro Cluent. 28,78: *Illo ipso tempore in aedes T. Annii, hominis honestissimi, necessarii et amici mei, noctu Staienus venit.* — Sed ut verum fatear, quae Drumannus de genere Milonis tradit, eius mihi esse videntur, qui ea se scire postulet, quae sciri nequeant.

4) SALLUST. Iugurth. 77.

81 a Sulla in Hispaniam missus Q. Sertorium provincia expulit[1]). Incidit Milonis aetas[2]) in turbulentissima rei publicae tempora, qualia vel modestissimum et pudentissimum quemque praecipitem agere poterant; sed eius hominum generis Milo non fuisse videtur. Cicero quidem virtutes eius verbis magnificis extollit[3]); sed verius esse puto Asconii iudicium, *Milonem Clodio audacia parem fuisse, sed pro melioribus partibus stetisse*[4]). Quin Appiano Milo θρασύτερος εἶναι τοῦ Κλωδίου visus est[5]), Velleio *vir inquies et ultra sortem temerarius*[6]). Quando igitur Milonem cum Clodio pugnantem vides, haud immerito dixeris cum Aeser-nino Samnite Pacideianum compositum esse[7]).

---

[1]) Plutarch. Sertor. 7.

[2]) Quo anno natus sit, non constat; sed quum aetas consularis sit annus quadragesimus tertius (Cicer. Philipp. V, 17, 48), Milo autem in annum u. 702 = 52 consulatum petierit, natalis eius ad annum 659 = 95 referri potest.

[3]) Ut pro Sest. 40, 86: *Quem umquam virum tam immortali virtute vidimus? qui nullo praemio proposito praeter hoc, quod iam contritum et contemptum putatur, iudicium bonorum, omnia pericula, summos labores, gravissimas contentiones inimicitiasque suscepit? qui mihi unus ex omnibus civibus videtur re docuisse, non verbis, quid oporteret a praestantibus viris in re publica fieri, et quid necesse esset: oportere hominum audacium, eversorum rei publicae sceleri legibus et iudiciis resistere; si leges non valerent, iudicia non essent, si res publica vi consensuque audacium armis oppressa teneretur, praesidio et copiis defendi vitam et libertatem necesse esse. Hoc sentire prudentiae est, facere fortitudinis, et sentire vero et facere perfectae cumulataeque virtutis.* Cfr. ibid. 69, 144; Vatin. c. 17; Orat. post Red. in Sen. 8, 19; 12, 30; post Red. ad Quir. 6, 15.

[4]) Ascon. Argum. Milon. p. 32. Cfr. Cicer. pro Milon. 2, 5: *Milo semper pro bonis contra improbos senserat.*

[5]) Appian. B. Civ. II, 16.

[6]) Vell. Paterc. II, 68, 3.

[7]) Lucilius ap. Cicer. de Opt. Gen. Orat. 6, 17; Cicer. Epist. ad Q. Fratr. III, 4, 2.

Quum vero quaestura primus ad rem publicam gradus esse soleret, quaesitum est, quo anno Milo quaestor fuerit; sed nec ulla quaesturae eius apud scriptores veteres mentio invenitur, et fieri potest, ut ne fuerit quidem quaestor. Ex verbis certe Ciceronis: *Adiit ad rem publicam tribunus plebis Milo* [1]) coniici posse videtur eum ante tribunatum nullum magistratum gessisse. Verum utut haec res sese habet, a. u. 696 = 58, quum *tribunus plebis* creatus esset, Cicero exsul eum in se officiosissimum fore speravit [2]). Nec fefellit spem de se conceptam; nam a. u. 697 = 57 Milonis aliorumque studio effectum est, ut Cicero in patriam restitueretur. Quod quum alio loco exposuerim [3]), legentes eo ablegare sufficiat; hic vero quaedam commemoranda esse videntur, quae ad Milonem proprie spectant. Primum enim Clodium lege Plotia de vi reum fecit; sed quo minus iudicium fieret, amici Clodii prohibuerunt [4]). Deinde vero, sed incertum quo anno [5]), eandem postulationem repetiit non meliore successu. Huc pertinent quae apud Ciceronem legimus: *Reus Milonis lege Plotia fuit Clodius*, *quoad vixit* [6]); et *Milo P. Clodium in iudicium bis*, *ad vim numquam vocavit* [7]). — Tum Clodius *Milonis*

---

1) Cicer. Sest. 40, 87.

2) Cicer. Q. Fratr. I, 4, 3.

3) Narrat. de P. Clodio p. 24 sqq.

4) Ibid. p. 27.

5) Cicer. Sest. 44, 95 de Milone: *Hic, qui se est tutatus sic, ut in privata re deos penates suos, in re publica iura tribunatus auspiciaque defenderet, accusare eum* (P. Clodium) *moderate, a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs.* Oratio Sestiana a. 698 = 56 habita est; quamobrem, si locus ille ad secundam postulationem referendus est, Milo aut bis eodem anno 697 aut a. 698 iterum Clodium accusavit.

6) Cicer. Milon. 13, 35.

7) Cicer. Milon. 15, 40.

domum eam, quae est in Germalo [1], *pridie Idus Novembr. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora quinta cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. Ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. Tum ex Anniana Milonis domo* [2] *Q. Flaccus eduxit viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos; ipsum cupivit; sed ille se in interiora aedium Sullae* [3].

A. u. 698 = 56 quum Milo privatus esset, a Clodio de vi accusatus est et a Pompeio defensus [4]; sed aut absolutus est Milo non minus quam P. Sestius, qui ob eandem caussam et eodem crimine reus fuerat [5], aut caussa numquam iudicata est. Eodem vero anno praeturam petisse Milo videtur, in qua petitione a Pompeio adiutus est [6]; sed propter tumultus urbanos comitia magistratuum curulium habita non sunt [7]. — Eodem anno P. Corn.

---

1) *Germalus* sive *Cermalus* est locus in Urbe in ima parte montis Palatini ad Tiberim situs; vid. FESTUS s. v. *Cermalus* p. 42 ed. Lindem.; cfr. Id. s. v. *Septimontium* p. 150, 261, 267; VARR. de Ling. Lat. IV p. 16 sq. ed. Bip.; PLUTARCH. Romul. 3 extr.; GOELLER ad Livii libr. XXXIII c. 26 p. 114 sq. Nomen Germalum derivatur *a germanis Romulo et Remo, quod ad ficum ruminalem et hi inventi, quo aqua hiberna Tiberis eos detulerat in alveolo expositos* (VARR. l. c.).

2) Domus Anniana fortasse eadem est, quae *domus* Milonis *in clivo Capitolino* (CIC. Milon. 24, 64), a C. Annio hereditate relicta.

3) CICER. Attic. IV, 3, 3; cfr. Sest. 39, 85; 41, 88; Milon. 14, 38; Orat. post Red. in Sen. 8, 19 et ibi Wolf.

4) Narrat. de P. Clodio p. 28.

5) CICER. Vatin. 17, 41.

6) CICER. Milon. 25, 68. Ceterum Milonis petitionem praeturae ad hunc annum referendam putavi, quum praesertim in Oratione Milon. l. c. periculo capitis statim subiiciatur petitio praeturae. Sed res dubia est et controversa.

7) DIO CASS. XXXIX, 26—30; LIVII Epit. CV; CICER. Q. Fratr.

Lentulus Procos. Ciceroni de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii gratulatus est[1]); Milo autem bestiarios, quos C. Cato trib. pleb.[2]) de Cosconio et Pomponio emerat, sed alere non poterat, per quendam non familiarem a Catone emit; quo facto L. Racilius trib. pleb. rem patefecit eosque homines sibi emptos esse dixit et tabulam proscripsit *se familiam Catonianam venditurum;* in eam tabulam magni risus consequebantur[3]). — Praeterea Milo curavit, ut Sex. Clodius de vi accusaretur; sed quum imbecilli essent accusatores, *ei tres sententiae deterrimo in consilio* ad damnationem *defuerunt*[4]).

A. u. 699 = 55 Praetores a. d. III Id. *Februarias* nondum creati erant[5]); sed comitia eorum sine ullo tumultu habita esse legimus[6]). Iam vero si Milo hoc anno praetor fuit, nihil magni effecisse videtur, quum

II, 6, 6; PLUTARCH. Pomp. 51—52; Crass. 14—15; APPIAN. B. Civ. II, 17—18; VELL. PATERC. II, 46, 1.

1) CICER. Fam. I, 7, 7.

2) De hoc *C. Catone*, quem Cicero a. u. 695 = 59 *adolescentem nullius consilii* appellat (Q. Fratr. I, 2 c. 5 § 15), vid. BEIER. ad Cic. Oratt. Fragm. p. 122 et 280.

3) CICER. Q. Fratr. II, 6, 5; cfr. Off. II, 17, 58.

4) CICER. Q. Fratr. II, 6, 6; cfr. Cael. 32, 78.

5) CICER. Q. Fratr. II, 9, 3. Scribendum autem h. l. videtur ex cod. Medic. et aliis *a. d. III Id. Febr.*, quum in plerisque edd. sit *Id. Maias.* POMPEIUS enim et CRASSUS, qui post interregnum consulatum inierunt (DIO CASS. XXXIX, 31), ad comitia ceterorum magistratuum habenda statim animum adiecerunt (*Dio Cass.* l. c. cap. 32); itaque veri simile non est comitia quattuor primis anni mensibus nondum perfecta esse. Pertinere autem locum illum Ciceronis ad comitia praetorum patet ex PLUTARCH. Cat. Min. 42; Pomp. 52; LIVII Epit. CV; VALER. MAX. VII, 5, 6. — Accedit ad scripturam illam probandam, quod Cicero mense Maio Romae non fuisse videtur, vid. Ep. ad Attic. IV, 9, 2.

6) DIO CASS. XXXIX, 32; cfr. tamen PLUTARCH. Cat. Min. 42; Pomp. 52.

nulla praeturae eius mentio inveniatur; qua tamen in re non negligendum est consules huius anni omnia per se gessisse. Fuisse autem Milonem hoc anno praetorem etiam inde veri simile fit, quod Clodius ex Urbe proficisci cupivit[1]). — Mense Novembri, ut videtur[2]), Milo uxorem duxit FAUSTAM, L. Sullae dictatoris ex Metella filiam[3]), a Memmio dimissam[4]), quae vitae impudicitia famosa erat[5]).

A. u. 700 = 54 pro M. Scauro repetundarum reo Milo iudicibus supplicavit[6]). Eodem anno maximus Miloni plausus datus est, quod ignorassemus, nisi Romanus quidam hanc rem tanti aestimasset, ut absentem Caesarem de ea certiorem faceret[7]). Pompeius autem Miloni infensus erat dixeratque se perfecturum, ut etiam Caesar ei adversaretur[8]); quo pertinere videtur, quod Cicero ad Caesarem de Milone scripserat[9]). Sed graviora haec sunt: *Milo lu-*

---

1) Narrat. de P. Clodio p. 29.

2) CICER. Attic. IV, 13, 1: *Romae a. d. XIII Kalend. (Decbr.) volumus esse: quid dico volumus? Immo vero cogimur. Milonis nuptiae; comitiorum nonnulla opinio est.* — Ibid. V, 12 legimus: *Kalendis* (fortasse Novembr.) *cogito in hortis Crassipedis quasi in deversorio coenare. Facio fraudem senatus consulto. Inde domum coenatus, ut sim mane praesto Miloni.* Ex his verbis DRUMANNUS p. 45 colligit Milonem eo anno accusatum fuisse et a Cicerone defensum, quod nusquam traditur. Mihi haec verba potius ad negotium aliquod nuptias praecedens referenda videntur.

3) PLUTARCH. Sull. 34.

4) ASCON. ad Cic. Scaur. p. 29 Orell. et ad eund. loc. BEIER p. 224; cfr. CICER. Attic. V, 8; ASCON. Argum. Milon. p. 33 et 35.

5) HORAT. Sat. I, 2, 64 sqq. et ibi Intt.; ASCON. in vita Sallustii ap. Acron. et Schol. Cruq. ad Horat. Sat. I, 2, 41; VARRO ap. Gellium N. A. XVII, 18; MACROB. Saturn. II, 2 p. 334 Bip.; SERV. ad Virg. Aen. VI, 612; MADVIGII Opusc. p. 71.

6) ASCON. ad Cic. Scaur. p. 29.

7) CICER. Q. Fratr. III, 1 c. 4 § 13.

8) CICER. Q. Fratr. III, 2, 2; 8, 6.

9) CICER. Fam. VII, 5, 3.

dos apparat magnificentissimos, sic, inquam, ut nemo sumptuosiores, stulte bis terque non postulatos, vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, vel quia magister, vel quia potuerat magistrum se, non aedilem putare [1]). Item haec: *Angit unus Mi o. Sed velim finem afferat consulatus, in quo enitar non minus, quam sum enisus in nostro; tuque istinc, quod facis, adiuvabis. De quo cetera, nisi plane vis eripuerit, recte sunt* [2]); *de re familiari timeo.* Ὁ δὲ μαίνεται οὐκέτ᾽ ἀνεκτῶς, *qui ludos HS C comparet. Cuius in hoc uno inconsiderantiam et ego sustinebo, ut potero, et tu ut possis, est tuorum nervorum* [3]). Eodem pertinere videtur, quod *plebem et infimam multitudinem non modo virtute flexisse, sed etiam tribus suis patrimoniis delenisse* dicitur [4]). Haec tria patrimonia fuisse videntur unum patris Papii, alterum C. Annii, a quo adoptatus erat, tertium fortasse matris [5]). Sed praeterea ingens aes alienum contraxerat; nam quum insequenti anno consulatum petens sestertium sexagies (= 220810 Spec.) in aere alieno se habere secundum veterem consuetudinem professus esset,

---

[1]) Cicer. Q. Fratr. III, 8, 6. Quo extrema verba huius loci pertineant, omnino ignotum est. Wieland cum aliis de sententia eorum invenienda plane desperat, neque ego me ceteris feliciorem esse contendo. Orellius (Onomast. Tull. p. 39) ea ita interpretatur: *potuerat cogitare sibi non ut aedili alicui, quem magistratum non gerebat, magnificentissimum munus esse edendum, sed sufficere eiusmodi munus, ut magistri hereditatum faciebant in honorem eius, qui ipsos heredes scripserat, ut Scipio, Pompeii socer, Q. Metello Pio, pro Sestio 58, 124.*

[2]) Cfr. Cicer. Milon. 9, 25; 35, 96.

[3]) Cicer. Q. Fratr. III, 9, 2; cfr. Milon. 36, 100.

[4]) Cicer. Milon. 35, 95. — Ascon. Argum. Milon. p. 32: Favebat Miloni populus *propter effusas largitiones impensasque ludorum scenicorum ac gladiatorii muneris maximas.*

[5]) Ascon. ad Cic. Milon. 35, 95.

eum longe minus quam haberet aeris alieni professum esse P. Clodius in senatu contendit[1]) negavitque eum oportere petere, qui magno aere alieno defeneratus praedae videretur habiturus esse rem publicam[2]). Neque mentitum esse Clodium inde apparet, quod Plinius[3]) inter prodigia animi humani ducit Milonem sestertium septingenties (= 2576145 Spec.) aeris alieni debuisse, quodque bona exsulis propter aeris alieni magnitudinem semuncia venierunt[4]). Sed ut in viam redeam, C. Cato hoc anno cum Cicerone et Milone in gratiam rediit[5]).

A. u. 701 = 53 Milo consulatum in annum proximum petiit. Quantopere Cicero ei studuerit, ipse dicit in epistola ad C. Curionem: *Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quaerere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantae curae fuisse umquam puto, quantae mihi sit honos eius, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adiumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit praeterea nobis requirendum. Habemus haec omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu propter nostram, ut spero te intelligere, caussam; vulgi ac multitudinis propter magnificentiam munerum liberalitatemque naturae; iuventutis et gratiosorum in suffragiis studia propter ipsius excellentem in eo*

---

1) *Tria, ut opinor, haec in Milonis personam questus es, de aere alieno, de vi, de ambitu.* CICER. Fragm. Or. de Aere alieno Milonis III, 2.

2) SCHOL. BOB. Argum. Orat. Cic. de Aere alieno Milonis p. 341 Orell.

3) PLINII Hist. Nat. XXXVI c. 15 s. 24 § 104.

4) ASCON. ad Milon. p. 54. De his bonis plura dicemus infra.

5) CICER. Att. IV, 16, 5.

genere vel gratiam vel diligentiam; nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen et iustam et debitam et propterea fortasse etiam gratiosam. Dux nobis et auctor opus est et eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam et quasi gubernator; qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes; si dignum denique tuis beneficiis iudicas: hoc a te peto, ut subvenias huic meae sollicitudini et huic meae laudi vel — ut verius dicam — prope saluti tuum studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor te maioris animi gravitatis, constantiae benevolentiaeque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. Ego, ni te videre scirem, quum ad te haec scriberem, quantum officii sustinerem, quanto opere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem atque caussam meque totum commendo atque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi quam ipsi Miloni debiturum; non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua praecipue sum ab illo adiutus, quam pietas erit in referenda gratia iucunda. Eam autem unius tui studio me assequi posse confido [1]). Item quum P. Clodius in senatu *invectionem sibi non tantum contra Milonem, verum etiam contra ipsum M. Tullium contumeliosam atque asperam depoposcisset, ut ambitum moveri ab eo diceret, quoniam multis erga rem publicam meritis praevaleret, vim moliri etiam*

---

[1]) CICER. Fam. II, 6, 3 sqq.

per armatos homines criminaretur, ad extremum longe minus quam haberet aeris alieni esse professum: contradixit eius insectationi M. Cicero, qui familiaritate praecipua Milonem diligebat ob id maxime meritum, quod restitutionem suae dignitatis ab eodem tribuno plebis meminerat adiutam[1]). Huius orationis sive *Interrogationis de Aere alieno Milonis* modo fragmenta supersunt. De reliquis huius anni turbis alibi locutus sum[2]).

A. u. 702 = 52 Milo *dictator* fuit Lanuvii[3]); quod quid sit ut melius intelligatur, res paullo plenius explicanda est.

Summi in municipiis magistratus, qui plerumque annui fuisse videntur, et numero et nomine differebant[4]). Sic *duumviri* inveniuntur Campani[5]), Corfinienses[6]), Antii[7]), Minturnis[8]), alibi[9]); alibi *triumviri*, *quattuorviri* cet. Erant in aliis municipiis singuli magistratus, qui nonnullis locis *praetores* vocabantur[10]), alibi *dictatores*. Fuit autem *dictator* vetus magistratus Latinus[11]) ut Albae[12]) et Tusculi[13]). Re-

---

1) SCHOL. BOB. l. c. p. 341. — Ceterum A. MAI p. 341 et 347 Orell. hanc orationem Ciceronis ad a. 702 = 52 refert; sed ex Fragm. II, 3 iisque, quae Schol. ibi annotavit (verba attuli in Narr. de P. Clodio p. 32 not. 2), satis apparere videtur orationem a. 701 = 53 habitam esse.

2) Narrat. de P. Clodio p. 31 sqq.

3) CICER. Milon. 10, 27; 17, 45. 46; ASCON. Argum. Milon. p. 32.

4) ORELLII Inscriptt. Latt. N. 3775 sqq.

5) CICER. Sest. 8, 19 coll. Pison. 11, 24 sq.

6) CAES. Bell. Civ. I, 23, 4.

7) CICER. Attic. II, 6, 1.

8) VELL. PATERC. II, 19, 2.

9) CAES. Bell. Civ. I, 30, 1; CICER. Leg. Agrar. II, 34, 93.

10) ORELLII Inscriptt. Latt. N. 3785; cfr. DUKER ad Liv. IX, 16, 17; Intt. Horatii Sat. I, 5, 34.

11) NIEBUHR Römische Geschichte I. p. 587 sq.; II. p. 37 sqq. ed. sec.

12) LIV. I, 23, 4; ORELLII Inscriptt. N. 2293.

13) LIV. III, 18, 2; VI, 26, 4.

centioribus temporibus dictatores invenimus Fidenis[1]), Nomenti[2]), Lavinii[3]), Caere[4]), alibi[5]). Quum autem eiusmodi magistratus municipales interdum viris Romae habitantibus traderentur, ut postea Imperatoribus[6]), honoris potius quam potestatis caussa accepti esse videntur[7]).

Iam vero quum Milo a. d. XIII Kal. Febr. Lanuvium ad flaminem Iunonis Sospitae[8]) prodendum proficisceretur, Clodius ei circa horam nonam paullo ultra Bovillas occurrit et a servis Milonis interfectus est. Haec et quae caedem proxime secuta sunt, alibi exposui[9]); nunc vero, ubi tum substitit oratio, inde ordiamur.

Incendium curiae maiorem aliquanto indignationem civitatis moverat quam interfectio Clodii. Itaque Milo, quem opinio fuerat ivisse in voluntarium exsilium, invidia adversariorum recreatus nocte ea redierat Romam, qua incensa erat curia, petebatque nihil deterritus consulatum[10])*; aperte quoque tributim in singulos milia assium dederat*[11])*. Contionem ei post aliquot dies dedit M. Caelius, tribunus plebis, atque ipse etiam caussam egit ad populum. Dicebat uterque Mi-*

---

1) Orell. N. 112.

2) Orell. N. 208.

3) Orell. N. 3786.

4) Orell. N. 3787.

5) Orell. N. 3789 et not. ad N. 3786.

6) Spartian. Hadrian. 19; Orell. N. 1455, 3817, 3876 al.

7) Cfr. Cicer. Sest. 8, 19.

8) Vid. Intt. Cic. Milon. 10, 27.

9) Narrat. de P. Clodio p. 33 sqq.

10) Cfr. Appian. B. Civ. II, 22; Dio Cass. XL, 49; Cicer. Mil. 23, 61 sqq.

11) Q. Metellus Scipio in senatu dixit *Milonem populo tributim singula milia aeris ad defendendos de se rumores dedisse.* Ascon. Argum. Milon. p. 36.

loni a Clodio factas esse insidias[1]. Milone adhuc dicente ceteri tribuni cum armatis hominibus in forum irruperunt magnamque et promiscuam caedem ediderunt; Caelius autem et Milo servili habitu aufugerunt[2].

Fiebant interea alii ex aliis interreges, qui comitia consularia propter eorum candidatorum tumultus et eandem manum armatam habere non poterant. Itaque primo factum erat senatus consultum, ut interrex et tribuni plebis et Cn. Pompeius, qui pro consule ad Urbem erat, viderent, ne quid detrimenti res publica caperet, delectus autem Pompeius tota Italia haberet[3]. *Qui quum summa celeritate praesidium comparasset, postulaverunt apud eum familiam Milonis, item Faustae uxoris eius exhibendam duo adolescentuli, qui Appii Claudii ambo appellabantur, qui erant C. Claudii filii, qui frater fuerat Clodii, et ob id illi patrui sui mortem velut auctore fratre persequebantur. Easdem Faustae et Milonis familias postulaverunt duo Valerii, Nepos et Leo, et L. Herennius Balbus. P. Clodii quoque familiam et comitum eius postulavit eodem tempore Caelius; familiam Hypsaei et Q. Pompeii postulavit* [excidit nomen]. *Adfuerunt Miloni Q. Hortensius*[4], *M. Cicero, M. Marcellus, M. Calidius, M. Cato*[5], *Faustus Sulla. Verba pauca Q. Hortensius dixit: liberos esse eos, qui pro servis postularentur; nam post re-*

---

1) ASCON. Argum. Milon. p. 34.

2) APPIAN. B. Civ. II, 22; cfr. CICER. Milon. 33, 91 et ibi GARATON. p. 307 sq. Orell.; DIO CASS. XL, 50.

3) Cfr. CAES. Bell. Gall. VII, 1; CICER. Milon. 23, 61; 26, 70; DIO CASS. XL, 49. 50.

4) *Pro Milone obnixe laborasse Q. Hortensius videbatur.* SCHOL. BOB. ad Milon. 6, 14 p. 282; cfr. ibid. ASCON.

5) M. Cato Milonis caussam et in senatu (CICER. Fam XV, 4, 12) et in contione (CICER. Milon. 22, 58) defenderat.

centem caedem manumiserat eos Milo sub hoc titulo, quod caput suum ulti essent[1]).

Milo misisse ad Cn. Pompeium dicebatur, quod Hypsaeo summe studebat, quod fuerat eius quaestor, desistere se petitione consulatus, si ita ei videretur; Pompeium respondisse nemini se neque petendi neque desistendi auctorem esse neque populi Romani potestatem aut consilium aut sententiam interpellaturum. Deinde per C. Lucilium, qui propter M. Ciceronis familiaritatem amicus erat Miloni, egisse quoque dicebatur, ne se de hac re consulendo invidia oneraret[2]).

Inter haec quum crebresceret rumor Cn. Pompeium creari dictatorem oportere neque aliter mala civitatis sedari posse, visum est optimatibus tutius esse eum consulem sine collega creari, et quum tractata ea res esset in senatu, facto in M. Bibuli sententiam senatus consulto Pompeius ab interrege Ser. Sulpicio V Kal. Mart. mense intercalario consul creatus est statimque consulatum iniit[3]). De Pompeio dictatore creando iam inter turbas a. 700 = 54 mentio saepe facta erat; sed invidia rei effecit, ut Pompeius se negaret velle[4]). Iam vero quum de dictatore creando iterum loquerentur homines, senatus, ne id fieret, M. Bibulo et M. Catone auctoribus decrevit, ut Pompeius consul sine collega crearetur; sin ipse collegam desideraret, tum ne intra duos menses, quem vellet, adscisceret[5]).

1) Ascon. Argum. Milon. p. 35; cfr. Cicer. Milon. 21, 57 sq.

2) Ascon. Argum. Milon. p. 36 sq.

3) Ascon. Argum. Milon. p. 37.

4) Cicer. Attic. IV, 16, 11; 18, 3; Q. Fratr. II, 15, 5; III, 4, 1; 7, 2; 8, 4. 6; 9, 3; Plutarch. Pomp. 54; Appian. B. Civ. II, 19. 20; Dio Cass. XL, 45. 46.

5) Plutarch. Pomp. 54; Cat. Min. 47. 48; Caes. 28; Appian. B. Civ. II, 23; Dio Cass. XL, 50; Sueton. Caes. 26; Taciti Annal. III, 28; Valer. Max. VIII, 15, 8.

Post diem tertium, quam Pompeius consulatum inisset, *de legibus novis ferendis retulit; duas ex senatus consulto*[1]) *promulgavit, alteram de vi, qua nominatim caedem in Appia via factam*[2]) *et incendium curiae et domum M. Lepidi interregis oppugnatam comprehendit, alteram de ambitu; poenam graviorem et formam iudiciorum breviorem; utraque enim lex prius testes dari per triduum, deinde uno die atque eodem et ab accusatore et ab reo perorari iubebat, ita ut duae horae accusatori, tres reo darentur*[3]). *In lege Pompeii id quoque scriptum erat*[4]), *ut quaesitor suffragio populi ex*

---

[1]) *Si per furiosum illum tribunum* (T. Munatium Plancum) *senatui, quod sentiebat, perficere licuisset, novam quaestionem nullam haberemus. Decernebat enim, ut veteribus legibus, tantummodo extra ordinem, quaereretur. Divisa sententia est postulante nescio quo; nihil enim necesse est omnium me flagitia proferre. Sic reliqua auctoritas senatus empta intercessione sublata est.* CIC. Milon. 6, 14. Ad hunc locum ASCONIUS adnotavit: *Ego acta totius illius temporis persecutus sum, in quibus cognovi pridie Kal. Mart. S. C. esse factum, P. Clodii caedem et incendium curiae et oppugnationem aedium M. Lepidi contra rem publicam factam* (cfr. CICER. Milon. c. 5 coll. 11, 31); *ultra relatum in actis illo die nihil; postero die, id est Kal. Mart., Munatium in contione exposuisse populo, quae pridie acta erant in senatu, in qua contione haec dixit ad verbum: „Quod Q. Hortensius dixisset, ut extra ordinem quaereretur apud quaesitorem, aestimare futurum, ut, quum pusillum edisset dulcedinis, largiter acerbitatis devoraret; adversus hominem ingeniosum ingenio usi sumus; invenimus Fufium* [Q. Fufium Calenum, vid. Narr. de P. Clodio p. 10], *qui diceret Divide; reliquae parti sententiae ego et Sallustius intercessimus." Haec contio, ut puto, explicat, et quid senatus decernere voluerit, et quis divisionem postulaverit, et quis intercesserit, et cur.* Cfr. ad eund. loc. SCHOL. BOB. p. 281 sq. et GARATON. p. 170 sqq.

[2]) Cfr. CICER. Milon. 6, 15. — Nescio an in eadem lege fuerit, quod apud PLINIUM legitur (Hist. Nat. XXXIV c. 14 s 39 § 139): *Magni Pompeii in tertio consulatu exstat edictum in tumultu necis Clodianae prohibentis ullum telum esse in Urbe.*

[3]) ASCON. Argum. Milon. p. 37.

[4]) Nam quae Pompeius de iudiciis universe constituisse narratur,

iis, qui consules fuerant, crearetur[1]), et quum testes per triduum auditi essent dictaque eorum iudices confirmassent, *quarta die adesse omnes in diem posterum iuberentur, et coram accusatore ac reo pilae, in quibus nomina iudicum inscripta essent, aequarentur; dein rursus postera die sortitio iudicum fieret unius et LXXX; qui numerus quum sorte obtigisset, ipsi protinus sessum irent; tum ad dicendum accusator duas horas, reus tres haberet, reusque eodem die illo iudicaretur; prius autem, quam sententiae ferrentur, quinos ex singulis ordinibus*[2]) *accusator, totidem reus reiiceret, ita ut numerus iudicum relinqueretur, qui sententias ferrent, quinquaginta et unus*[3]).

---

capita fuisse videntur legum de ambitu et de vi. *Sed ut hoc prorsus ita esse existimo, nullam tum a Pompeio separatim latam esse legem de iudiciis, ita, si hoc statuimus, illud certissimum est, legem, quae de ambitu ferebatur, simul novam formam praescripsisse omnibus quaestionibus et iudiciis, ut ex generali et speciali mixta fuerit, quod in illa perturbatione rerum et festinandi necessitate non mirum est et multo minus abhorret a more Romanorum, etsi abhorret, quam consul sine collega creatus.* MADVIG de Tribunis aerariis p. 6.

[1]) ASCON. Argum. Milon. p. 39; cfr. CICER. Milon. 8, 22.

[2]) Tum enim ex lege Aurelia, quam L. Aurelius Cotta praetor tulerat a. u. 684 = 70, *senatores* et *equites* et e plebe *tribuni aerarii* iudicabant (ERNESTII et aliorum Ind. Legum, quarum apud Ciceronem cett. mentio fit, s. v. *Aurelia iudiciaria* p. 142 sq. Orell.). Ceterum si recte colligo ex iis numeris, qui apud Asconium leguntur, iudicia (saltem in lege Pompeia) ita inter hos ordines distributa erant, ut ex singulis non pares essent numero, sed omnium iudicum tertia pars *equites* essent, uno plus *senatores*, uno minus *tribuni aerarii*; sic ex LI iudicibus XVIII erant senatores, XVII equites, XVI tribuni aerarii; vid. ASCON. ad Milon. p. 53. 54. Apud ASCON. in Scaur. p. 30 numeri corrupti esse videntur. Cfr. MADVIG de Trib. aerar. p. 4 sqq. et p. 18. — De reiectione iudicum vid. BEIER ad Cic. Oratt. Fragm. p. 76 et 274.

[3]) ASCON. Argum. Milon. p. 40 sq.; cfr. CICER. Brut. 94, 324; Philipp. I, 7, 18; II, 9, 22; Fin. IV, 1, 1; Attic. X, 4, 8; XIII, 49,

His legibus obsistere M. Caelius, tribunus plebis, studiosissimus Milonis, conatus est, quod et privilegium diceret in Milonem ferri et iudicia praecipitari. Et quum pertinacius legem Caelius vituperaret, eo processit irae Pompeius, ut diceret, si coactus esset, armis se rem publicam defensurum. Timebat autem Pompeius Milonem seu timere se simulabat; plerumque non domi suae, sed in hortis manebat, idque ipsum in superioribus, circa quos etiam magna manus militum excubabat[1]). *Senatum quoque semel repente dimiserat Pom-*

1; TACIT. Dial. de Orator. 38; DIO CASS. XL, 52. 55; ERNESTII Ind. Leg. s. v. *Pompeiae de vi et de ambitu* p. 246–250 Orell.

[1]) Cfr. CICER. Milon. 23, 61; 24; 25, 67; 35, 95. 96. — ASCON. ad 25, 67: *Diximus in argumento orationis huius Cn. Pompeium simulasse se timere seu plane timuisse Milonem et ideo ne domi quidem suae, sed in hortis superioribus ante iudicium mansisse, ita ut villam quoque praesidio militum circumdaret. Q. Pompeius Rufus, tribunus plebis, qui fuerat familiarissimus omnium P. Clodio et sectam suam sequi se palam profitebatur, dixerat in contione post paucis diebus quam Clodius erat occisus: „Milo dedit, quem in curia cremaretis; dabo, quem in Capitolio sepeliatis." In eadem contione idem dixerat (habuit enim eam a. d. VIII Kal. Febr.), quum Milo pridie [id est VIIII Kal. Febr.] venire ad Pompeium in hortos eius voluisset, Pompeium ei per hominem propinquum misisse nuntium, ne ad se veniret. Prius etiam quam Pompeius III consul crearetur, tres tribuni, Q. Pompeius Rufus, C. Sallustius Crispus, T. Munatius Plancus, quum quotidianis contionibus suis magnam invidiam Miloni propter Clodium excitarent, produxerant ad populum Cn. Pompeium et ab eo quaesierant, num ad eum delatum esset illud quoque indicium, suae vitae insidiari Milonem. Responderat Pompeius Licinium quendam de plebe, sacrificulum, qui solitus esset familias purgare, ad se detulisse, servos quosdam Milonis itemque libertos comparatos esse ad caedem suam, nomina quoque servorum edidisse* (cfr. CICER. Milon. 24, 65); *se ad Milonem misisse, ut eos in potestate sua haberet; a Milone responsum esse, ex iis servis, quos nominasset, partim neminem se umquam habuisse, partim manumisisse; dein, quum Licinium apud se haberet, Lucium quendam de plebe ad corrumpendum indicem venisse; qua re cognita in vincla eum publica esse coniectum.*

peius, quod diceret timere se adventum Milonis. Dein proximo senatu P. Cornificius ferrum Milonem intra tunicam habere ad femur alligatum dixerat. Postulaverat, ut femur nudaret, et ille sine mora tunicam levarat[1]*). Tum M. Cicero exclamaverat omnia illi similia crimina esse, quae in Milonem dicerentur alia.*

Deinde Munatius Plancus, tribunus plebis, produxerat in contionem M. Aemilium Philemonem, notum hominem, libertum M. Lepidi. Is se dicebat pariterque secum quattuor liberos homines iter facientes supervenisse, quum Clodius occideretur, et ob id quum proclamassent, abreptos et productos in villam Milonis per duos menses praeclusos fuisse; eaque res, seu vera seu falsa, magnam invidiam Miloni contraxerat. Idemque Munatius et Pompeius, tribuni plebis, in Rostra produxerant triumvirum capitalem eumque interrogaverant, an Galatam Milonis servum caedes facientem deprehendisset. Ille dormientem in taberna pro fugitivo deprehensum et ad se productum esse responderat. Denuntiaverant tamen triumviro, ne servum remitteret; sed postera die Caelius, tribunus plebis, et Q. Manilius Cumanus, collega eius, ereptum e domo triumviri servum Miloni reddiderunt. Inter primos et Q. Pompeius et C. Sallustius et T. Munatius Plancus, tribuni plebis, inimicissimas contiones de Milone habebant, invidiosas etiam de Cicerone, quod Milonem tanto studio defenderet;

Decrevit enim senatus, ut cum interrege et tribunis plebis Pompeius daret operam, ne quid res publica detrimenti caperet. Ob has suspiciones Pompeius in superioribus hortis se continuerat; deinde ex S. C. delectu per Italiam habito quum redisset, venientem ad se Milonem unum omnium non admiserat (cfr. CICER. Milon. 25, 68). *Item quum senatus in porticu Pompeii haberetur, ut Pompeius posset interesse, unum tum excuti prius, quam in senatum intraret, iusserat. Hae sunt suspiciones, quas dicit se Cicero pertimescere.*

[1]) Cfr. CICER. Milon. 24, 66.

eratque maxima pars multitudinis infensa non solum Miloni, sed etiam propter invisum patrocinium Ciceroni. Postea Pompeius et Sallustius in suspicione fuerunt in gratiam redisse cum Milone ac Cicerone. Plancus autem infestissime perstitit atque in Ciceronem quoque multitudinem instigavit; Pompeio autem suspectum faciebat Milonem, ad perniciem eius comparari vim vociferatus; Pompeiusque ob ea saepius querebatur fieri sibi quoque insidias et id palam ac maiore manu se armabat. Dicturum quoque diem Ciceroni Plancus ostendebat; postea autem Q. Pompeius idem meditatus erat. Tanta tamen constantia ac fides fuit Ciceronis, ut non populi a se alienatione, non Cn. Pompeii suspicionibus, non periculi futuri metu, si dies ad populum diceretur [1]*, non armis, quae palam in Milonem sumpta erant, deterreri potuerit a defensione eius, quum posset omne periculum suum et offensionem inimicae multitudinis declinare, redimere autem Cn. Pompeii animum, si paullum ex studio defensionis remisisset* [2].

Perlata deinde lege Pompeii statim comitia habuit creatusque est L. Domitius Ahenobarbus (qui a. u. 700 = 54 consul fuerat) *quaesitor* [3]. *Aliorum quoque iudicum, qui de ea re iudicarent, Pompeius tales proposuit, ut numquam neque clariores viros neque sanctiores propositos esse consta-*

---

1) Huc pertinere videtur praesidium, quod Cicero temporibus Milonianis a Pompeio petiit (Balbi Epist. in Cic. ad Att. IX, 7, B, 2). Cfr. Cicer. Fam. III, 10, 10: *Qua ille* (Pompeius) *facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone, adversantem interdum actionibus suis? quo studio providit, ne quae me illius temporis invidia attingeret, quum me consilio, quum auctoritate, quum armis denique texit suis?* Vid. Garaton. ad Cicer. Milon. 1, 2 p. 145 Orell.

2) Ascon. Argum. Milon. p. 37 sqq. — Confr. Cicer. Milon. 36, 100; Attic. IX, 7, 3.

3) Cfr. Cicer. Milon. 8, 22.

ret[1]). *Post quod statim nova lege Milo postulatus est a duobus Appiis Claudiis adolescentibus, iisdem, a quibus antea familia eius fuerat postulata*[2]), *itemque de ambitu ab iisdem Appiis et praeterea a C. Cetheio et L. Cornificio*[3]), *de sodaliciis*[4]) *a P. Fulvio Nerato. Postulatus autem erat et de sodaliciis et de ambitu ea spe, quod primum iudicium de vi futurum appdrebat, quo eum damnatum iri confidebant nec postea responsurum. Divinatio de ambitu accusatorum facta est quaesitore A. Torquato*[5]), *atque ambo quaesitores, Torquatus et Domitius, prid. Nonas April. reum adesse iusserunt.*

---

1) Cfr. Cicer. Milon. 2, 4. 5; 8, 21; 36, 99. 100; 38, 105. Iudices a Pompeio ipso propositos esse etiam Dio Cass. XL, 52 testatur; cfr. Cicer. Fam. VII, 2, 3. *Trecentos sexaginta* lectos fuisse colligas ex Plutarch. Pomp. 55 et Vell. Paterc. II, 76, 1; eundem numerum Cicer. Att. VIII, 16, 2 pro corrupto *DCCCL* restituendum esse Iunius vidit. In Senatusconsulto Cicer. Fam. VIII, 8, 5 commemorantur *CCC iudices;* sed neque constat, quo hi pertineant, et eo loco tam multa corrupta sunt, ut nihil inde concludi possit. Cfr. Madvig de Trib. aerar. p. 7.

2) Vid. supra p. 16.

3) In Orell. edit. p. 40 hic locus ita scribitur: *ab iisdem Appiis, et praeterea [de vi] a C. Cetheio et L. Cornificio.* Nimirum verba *de vi* ab Hotomano aliisque addita sunt, quoniam Asconius p. 54 (infr. p. 28) Milonem absentem *de vi* damnatum esse tradit accusantibus *L. Cornificio* et *Q. Patulcio;* sed tum etiam *Cetheii* nomen corruptum sit necesse est. Puto equidem *C. Cetheium et L. Cornificium* Milonem de ambitu accusare voluisse, quamobrem *divinatio accusatorum de ambitu facta est;* accusatio *de vi* hic non commemoratur.

4) *Crimen sodaliciorum* in eo positum erat, ut certi quidam homines, sodales dicti, quos candidati largitione corruperant, multitudinem cogerent, ut ei, a quo erant corrupti, honorem deferret. Id quo facilius fieri posset, tribules a candidato decuriabantur populusque describebatur, ita ut unicuique sodalium certa pars tribus et populi adsignaretur, cuius ut suffragia candidatus ferret, quocumque modo efficere debebant. Vid. Wunder. ad Cic. Planc. p. LXXII sqq.; Ind. Legum p. 199 sqq. Orell.

5) *A. Manlius Torquatus* hoc anno praetor fuisse videtur; vid. Madvig ad Cic. Fin. II, 22, 72.

Quo die Milo ad Domitii tribunal venit, ad Torquati amicos misit; ibi postulante pro eo M. Marcello obtinuit, ne prius caussam de ambitu diceret, quam de vi iudicium erat perfectum. Apud Domitium autem quaesitorem maior Appius postulavit a Milone exhiberi servos numero IV et L, et quum ille negaret eos, qui nominabantur, in sua potestate esse [1]*, Domitius ex sententia iudicum pronuntiavit, ut ex servorum eorum numero accusator quot vellet ederet. Citati deinde testes secundum legem* [2]*.*

Primo die datus erat in Milonem testis Cassinius Schola, qui se cum P. Clodio fuisse, quum is occisus esset, dixit atrocitatemque rei factae, quam maxime potuit, auxit [3]*. Quem quum interrogare M. Marcellus coepisset, tanto tumultu Clodianae multitudinis circumstantis exterritus est, ut vim ultimam timens in tribunal a Domitio reciperetur. Quam ob caussam Marcellus et ipse Milo a Domitio praesidium imploraverunt. Sedebat eo tempore Cn. Pompeius ad aerarium* [4] *perturbatusque erat eodem illo clamore; itaque Domitio promisit se postero die cum praesidio descensurum idque fecit. Qua re territi Clodiani silentio verba testium* [5] *per biduum audiri passi sunt. Interrogaverunt eos M. Cicero et M. Marcellus et Milo ipse. Multi ex iis, qui Bovillis habitabant,*

---

[1]) Cfr. CICER. Milon. 22, 58. — De servis autem P. Clodii quaestiones habitae sunt in atrio Libertatis; vid. CICER. Milon. 22, 59.

[2]) ASCON. Argum. Milon. p. 39 sq.

[3]) Cfr. CICER. Milon. 17, 46; Narrat. de P. Clodio p. 11 et 34.

[4]) *Aerarium* erat in templo Saturni ad forum sito; vid. MACROB. Saturn. I, 8; PLUTARCH. Poplic. 12; VARR. Ling. Lat. IV p. 50 Bip.; SUETON. Claud. 24; PLINII Epist. X, 20. — Nescio an inde haûsta sint, quae in SCHOL. BOB. ad Milon. p. 276 leguntur, *iudices primo consedisse in aede Saturni.*

[5]) Inter testes etiam *Q. Arrius* fuisse videtur; vid. CICER. Milon. 17, 46. De Arrio vid. GARATON. ad h. l. p. 218 sq. et ORELLII Onomast. Tullian. p. 73.

testimonium dixerunt de iis, quae ibi facta erant: cauponem occisum, tabernam expugnatam, corpus Clodii in publicum extractum esse. Virgines quoque Albanae[1]) *dixerunt mulierem ignotam venisse ad se, quae Milonis mandato votum solveret, quod Clodius occisus esset. Ultimae testimonium dixerunt Sempronia, Tuditani filia, socrus P. Clodii, et uxor Fulvia*[2]) *et fletu suo magno opere eos, qui adstabant, commoverunt. Dimisso circa horam decimam iudicio T. Munatius pro contione populum adhortatus est, ut postero die frequens adesset et elabi Milonem non pateretur iudiciumque et dolorem suum ostenderet euntibus ad tabellam ferendam*[3]). *Postero die, qui fuit a. d. VI Idus Apriles*[4]), *clausae fuerunt tota Urbe tabernae; praesidia in foro et circa omnes fori aditus Pompeius disposuit*[5]); *ipse pro aerario ut pridie consedit septus delecta manu militum*[6]). *Sortitio deinde iudicum a primo die facta est; post tantum silentium toto foro fuit, quantum esse in aliquo foro posset. Tum intra horam secundam accusatores coeperunt dicere, Appius maior*[7]) *et M. Antonius*[8]) *et P. Valerius Nepos. Usi sunt ex lege horis duabus.*

---

[1]) Virginum Vestalium sacerdotium Alba oriundum erat (Liv. I, 20, 3), et Rhea Sylvia vestalis fuerat (ibid. 3, 11). *Virgo Albana Maxima* commemoratur in Orell. Inscriptt. Latt. N. 2240.

[2]) Cfr. Narrat. de P. Clodio p. 42 sq.

[3]) Cfr. Cicer. Milon. 2, 3; 26, 71; et ad eos locos Ascon.

[4]) Hunc diem verum esse facile intelligitur; nam *prid. Nonas April.* Milo ad tribunal Domitii venit; testes autem per triduum auditi sunt (prid. Non., Non., a. d. VIII Id. Apr.), quarto die (a. d. VII Id.) adesse omnes in diem posterum iubebantur; tum quinto die (a. d. VI Id. Apr.) orationes habitae sunt. Vid. Ascon. p. 40, supra p. 23 et 19.

[5]) Cfr. Cicer. Milon. 1; 37, 101; de Opt. gen. Orat. 4, 10; Quintil. Inst. Orat. II, 20, 8; Plutarch. Cicer. 35; Dio Cass. XL, 53.

[6]) Cfr. Cicer. Milon. 25, 67 sq.; 26, 71.

[7]) Cfr. Cicer. Milon. 22, 59.

[8]) Eum esse necesse est, qui postea triumvir fuit; mirum tamen

Respondit his unus M. Cicero; et quum quibusdam placuisset ita defendi crimen, interfici Clodium pro re publica fuisse — quam formam M. Brutus secutus est in ea oratione, quam pro Milone composuit et edidit, quasi egisset[1] —: *Ciceroni id non placuit, quod non, qui bono publico damnari, idem etiam occidi indemnatus posset. Itaque quum insidias Milonem Clodio fecisse posuissent accusatores, quia falsum id erat — nam forte illa rixa commissa fuerat —, Cicero apprehendit et contra Clodium Miloni fecisse insidias disputavit, eoque tota oratio eius spectavit*[2]. *Sed ita constitit, ut diximus, neutrius consilio pugnatum esse eo die, verum ei forte occurrisse; ex ea rixa servorum tandem ad caedem perventum. Notum tamen erat utrumque mortem alteri saepe minatum esse*[3], *et sicut suspectum Milonem maior quam Clodii familia faciebat, ita expeditior et paratior ad pugnam Clodianorum quam Milonis fuerat. Cicero quum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, qui se continere ne metu quidem circumstantium militum potuerunt. Itaque non ea, qua solitus erat, constantia dixit*[4]. *Manet autem illa quoque excepta eius oratio*[5]. *Scripsit vero hanc, quam legimus, ita perfecte, ut iure prima haberi posset*[6]. Milo autem ipse constanti et erecto vultu in

---

Ciceronem (Milon. 15, 40; cfr. Narrat. de P. Clodio p. 32 sq.) nullam huius rei mentionem facere.

1) Cfr. QUINTIL. Inst. Orat. III, 6, 93; X, 5, 20. — Add. CICER. Milon. 11, 30; c. 27 sqq.; QUINTIL. Inst. Orat. IV, 5, 15.

2) Ut 2, 6; 9, 23; 11, 31; 12, 32; 17 sqq.; 33, 88.

3) Cfr. Narrat. de P. Clodio. p. 35 not. 3.

4) Cfr. DIO CASS. XL, 54 coll. XLVI, 7; PLUTARCH. Cicer. 35.

5) *Exstat alius praeterea liber actorum pro Milone, in quo omnia interrupta et impolita et rudia, plena denique maximi terroris agnoscas.* SCHOL. BOB. in Milon. p. 276. Haec oratio nunc quidem interiit.

6) ASCON. Argum. Milon. p. 41 sq.

iudicio aderat et capillum submittere vestemque mutare noluerat, id quod ad damnationem eius non nihil contulisse putatur [1]).

Peracta utrimque caussa singuli quinos accusator et reus senatores, totidem equites et tribunos aerarios reiecerunt, ita ut unus et quinquaginta sententias tulerint. Senatores condemnaverunt XII, absolverunt VI; equites condemnaverunt XIII, absolverunt IV; tribuni aerarii condemnaverunt XIII, absolverunt III. Videbantur non ignorasse iudices inscio Milone initio vulneratum esse Clodium, sed compererant, postquam vulneratus esset, iussu Milonis occisum. Fuerunt, qui crederent M. Catonis sententia eum esse absolutum [2]*); nam et bene cum re publica actum esse morte P. Clodii non dissimulaverat et studebat in petitione consulatus Miloni et reo affuerat. Nominaverat quoque eum. Cicero praesentem et testatus erat audisse a M. Favonio ante diem tertiam, quam caedes facta erat, Clodium dixisse periturum esse eo triduo Milonem* [3]*). Sed Milonis quoque notam audaciam prohiberi a re publica utile visum est. — Milo postero die factus reus ambitus apud Manlium Torquatum absens damnatus est. Illa quoque lege accusator fuit eius Appius Claudius. Subscripserunt et in ambitus iudicio P. Valerius Leo*

---

[1]) PLUTARCH. Cicer. 35; cfr. CICER. Milon. 1, 1; 34, 92; 35, 95; 37, 101; 38, 104. 105; QUINTIL. Inst. Orat. VI, 1, 24. 25. — Ut hoc obiter addam, PLIN. Hist. Nat. II c. 56 s. 57 § 147 haec leguntur: *Milone caussam dicente lateribus coctis pluisse in eius anni acta relatum est.*

[2]) Cfr. VELL. PATERC. II, 47, 4. 5: *Milonem reum non magis invidia facti quam Pompeii damnavit voluntas. Quem quidem M. Cato palam lata absolvit sententia. Quam si maturius tulisset, non defuissent, qui sequerentur exemplum probarentque eum civem* (P. Clodium) *occisum, quo nemo perniciosior rei publicae neque bonis inimicior vixerat.*

[3]) CICER. Milon. 16, 44; cfr. 9, 26; 7, 16.

et Cn. Domitius Cn. F. Post paucos dies quoque Milo apud Favonium quaesitorem de sodaliciis damnatus est, accusante P. Fulvio Nerato. Deinde apud L. Fabium quaesitorem iterum absens damnatus est de vi. Accusavit L. Cornificius et Q. Patulcius. Milo in exsilium Massiliam intra paucissimos dies profectus est. Bona eius propter alieni aeris magnitudinem semuncia venierunt [1]).

Accusatus est postea eadem lege Pompeia primus *M.*

---

[1]) ASCON. ad Milon. p. 53 sq. — A. u. 703 = 51 Milo per litteras questus est iniuriam Ciceronis, quod Philotimus, Terentiae uxoris Ciceronis libertus, socius esset in bonis suis; qua de re CICERO ita ad Atticum scribit (V, 8): *Id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia, quem et amicissimum Miloni perspexeram et talem virum, qualem tu iudicas, cognoram. Eius autem consilium meumque hoc fuerat, primum ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emptor alienus mancipiis, quae permulta secum habet, spoliaret; deinde ut Faustae, cui cautum ille voluisset, ratum esset. Erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid servari posset, quam facillime servaremus. Nunc rem totam perspicias velim; nobis enim scribuntur saepe maiora. Sed si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, ut ego ei coram dixeram mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis. Nihil nobis fuerit tanti. Sin haec leviora sunt, tu iudicabis. Loquere cum Duronio. Scripsi etiam ad Camillum, ad Lamiam, eoque magis, quod non confidebam Romae te esse. Summa erit haec: statues, ut ex fide, fama reque mea videbitur.* Cfr. ad Attic. V, 10, 4; VI, 4, 3; 5, 1. 2; 7, 1; 9, 2; VII, 1, 1. De eadem re CAELIUS Ciceroni scribit (Fam. VIII, 3, 2): *Quod ad Philotimi liberti officium et bona Milonis attinet, dedimus operam, ut et Philotimus quam honestissime Miloni absenti eiusque necessariis satisfaceret, et secundum eius fidem et sedulitatem existimatio tua conservaretur.* — Milonis *domus in Germalo sita* et *domus Anniana*, quae *in clivo Capitolina* sita fuisse videtur, commemorata est supra (p. 8 not. 1. 2). Commemoratur praeterea *villa eius Ocriculana* (CICER. Milon. 24, 64), sita ad Ocriculum oppidum Umbriae in via Flaminia iuxta Tiberim fere XLVIII milia pass. ab Urbe; vid. LIV. XXII, 11, 5; PLIN. Hist. Nat. III c. 5 s. 9 § 53; STRABON. V p. 227; STEPH. BYZ. s. v. Ὀκρίκολα; ANTONINI Itiner. p. 125 et 311 ibique Intt.

Saufeius, sed absolutus est[1]; tum *Sex. Clodius*, qui *magno consensu damnatus est, sententiis VI et XL; absolutorias V omnino habuit, duas senatorum, tres equitum. Multi praeterea et praesentes, et quum citati non respondissent, damnati sunt, ex quibus maxima pars Clodianorum*[2].

Milo igitur, ut iam vidimus, Massiliam exsulatum abiit; ubi degenti ei quum Cicero eam orationem *pro Milone*, quam postea scriptam edidit, misisset, dixisse traditur bene factum esse, quod haec in iudicio non essent dicta; neque enim futurum fuisse, ut ita defensus tales mullos Massiliae ederet[3]. — Postea vero quum bellum civile inter Caesarem et Pompeium exarsisset (a. 705 = 49), Caesar plerisque exsulibus, ut in patriam reverterentur, permisit[4], sed Milonem non revocavit, quamquam de eo per vim expulso questus erat[5]. Qua re iratus Milo[6] a. 706 = 48 bellum molitus est. Nam *M. Caelius Rufus*, quem tribunum plebis Miloni reo magnopere favisse supra vidimus[7], praetor illo anno quum esset, caussa debitorum suscepta quum alias leges tulit, tum tabularum novarum auctor exstitit. Itaque quum senatus Caelium a re publica removendum censuisset, a P. Servilio Isaurico consule senatu prohibitus et, quum contionari conaretur, de rostris

---

1) Narrat. de P. Clodio p. 36 not. I.

2) ASCON. ad Milon. p. 55.

3) DIO CASS. XL, 54.

4) DIO CASS. quidem XLI, 36 dicit: *Ὁ Καῖσαρ τοῖς ἐκπεπτωκόσι κάθοδον πᾶσι πλὴν τοῦ Μίλωνος ἔδωκε.* Idem legitur XLII, 24 et APPIAN. Bell. Civ. II, 48. Sed omnes exsules praeter unum Milonem restitutos esse verum non est; vid. GARATON. ad Cicer. Philipp. II, 38, 98 coll. CAESAR. Bell. Civ. III, 1, 4; PLUTARCH. Caes. 37; SUETON. Caes. 41. Vid. etiam CICER. Attic. X, 4, 8.

5) CICER. Attic. IX, 14, 2; LUCAN. Phars. I, 319 sqq.

6) VELL. PATERC. II, 68, 2.

7) Cfr. CICER. Milon. 33, 91; Brut. 79, 273.

deductus est. Qua ignominia permotus [1]) palam se proficisci ad Caesarem simulavit, sed clam Milonem in Italiam revocavit, quod gladiatoriae familiae reliquias habebat. Qui quum venisset, a Caelio in Thurinum ad sollicitandos pastores praemissus est. Deinde dimissis circum municipia litteris ea, quae faceret, iussu atque imperio Pompeii se facere simulans exercitum fugitivorum contraxit; sed quum Compsam in Hirpinis (in Italia inferiore) oppugnaret, lapide ictus ex muro periit; Caelius Thuriis interfectus est [2]).

---

1) Cfr. Caelii Epist. in Cicer. Epist. ad Fam. VIII, 17; Quintil. Inst. Orat. VI, 3, 25.

2) Caesar. Bell. Civ. III, 20—22; Livii Epit. CXI; Vell. Paterc. II, 68; Plin. Hist. Nat. II c. 56 s. 57 § 147; Oros. VI, 15 p. 417; Dio Cass. XLII, 22—25. — Quod autem Milonem *ad Compsam* in Hirpinis periisse dixi, Velleium (II, 68, 3) secutus sum. Apud Caesarem (B. Civ. III, 22, 2) *Cosam in agro Thurino* oppugnasse dicitur; sed in Caesaris loco verba quaedam exciderunt et alia fortasse corrupta sunt. Licet autem Velleii et Caesaris testimonia coniungere, si vera est Ruhnkenii sententia (ad Vell. I, 14, 7) eandem urbem et *Cosam* et *Compsam* dictam esse. Confunduntur enim saepe duo oppida, quorum alterum *Cosa* in Etruria satis notum est (Cellarii Notit. Orb. Antiq. I p. 576; Mannert Geographie von Italia I p. 365 ed. a. 1823), alterum id est, quo a. u. 481 = 273 a. Chr. deducta est colonia Romana (Vell. Pat. I, 14, 7; Livii Epit. XIV; Madvigii Opusc. p. 298 sq.). Quod autem Ruhnkenius et Madvigius cum Ptolemaeo hanc *Cosam* in Lucania collocant, nescio an erraverint; nam *Compsa* quidem in Hirpinis (Plin. Hist. Nat. III c. 11 s. 16 § 105) ad Samnium refertur; vid. Liv. XXIII, 1, 1 (ubi vid. Var. Lect.); Cellar. I p. 701; Mannert I p. 798. Utra *Cosa* intelligenda sit Liv. XXXII, 2, 7; XXXIII, 24, 8; Plutarch. Quint. Flaminin. 1, equidem non dixerim. — Apud Plinium (Hist. Nat. II c. 56 s. 57 § 147) legimus: *L. Paulo, C. Marcello Coss.* (a. u. 704 = 50) *lana pluit circa castellum Carissanum, iuxta quod post annum T. Annius Milo occisus est.* Ubi hoc castellum positum fuerit, non constat; Harduinus ad h. l. citius crediderit Carissanum

Corollarii quasi loco liceat hic pauca addere de homine, cuius nomen in certaminibus Clodii et Milonis saepe commemoratur. Est is SEXTUS CLODIUS, scriba, familiarissimus P. Clodii et operarum Clodianarum dux[1]). Huius opera P. Clodius in legibus scribendis usus est, ut Sextus auderet dicere P. Vatinium tabulam esse proscriptionis Ciceronis, *se scriptorem*[2]); idem legem P. Clodii de libertinorum suffragiis[3]) a se inventam gloriatus esse dicitur[4]). — A. 696 = 58 Kalendis Ianuariis, quum ludi Compitalitii tum primum post annum 686 = 68 contra senatus auctoritatem P. Clodio iubente fierent[5]), magister ludorum praetextatus ludos fecit[6]). Eodem anno P. Clodius Sextum misit, qui Tigranem minorem reduceret[7]). — Vidimus supra[8]) Sextum a. 698 = 56 Milone auctore

---

castellum iuxta Compsam fuisse, quam Carissanum in Compsanum castellum mutari oportere. — DIO CASS. XLII, 25 Milonem in Apulia perisse dicit. — In LIVII Epit. CXI modo haec leguntur: *uterque* (Caelius et Milo), *quum bellum molirentur, interfecti sunt;* apud OROSIUM (VI, 15 p. 417) haec: *Caelius descivit a Caesare ac se Miloni exsuli iunxit; quumque ambo servorum manu Capuam oppugnare molirentur, occisi sunt.* — CLUVERIUS autem (Italia Ant. 2 p. 1205) probante Drumanno I p. 51 *Cassanum* (castellum agri Thurini) a Caesare scriptum esse contendere dicitur; vid. ORELL. Onomast. Tull. p. 40. Cluverii librum nunc quidem consulere non possum et *Cassanum* illud apud Geographos frustra quaesivi; velim igitur alius me felicior hunc nodum solvat.

1) ASCON. ad Cicer. Pison. 4, 8; Argum. Milon. p. 34; Orat. Harusp. Resp. 27, 59.

2) CICER. Sest. 64, 133; cfr. Orat. pro Domo 18, 48; 31, 83; 50, 129; Harusp. Resp. 6, 11.

3) Narrat. de P. Clodio p. 33.

4) CICER. Milon. 12, 33.

5) Narrat. de P. Clodio p. 17.

6) CICER. Pison. 4, 8; 10, 23.

7) Narrat. de P. Clodio p. 23.

8) Pag. 9.

de vi accusatum, sed absolutum esse, qua de re Cicero M. Caelium defendens ita loquitur[1]: *Oro obtestorque vos, iudices, ut qua in civitate paucis his diebus Sex. Clodius absolutus sit, quem vos per biennium aut ministrum seditionis aut ducem vidistis, qui aedes sacras, qui censum populi Romani, qui memoriam publicam suis manibus incendit*[2], *hominem sine re, sine fide, sine spe, sine sede, sine fortunis, ore, lingua, manu, vita omni inquinatum; qui Catuli monumentum afflixit*[3], *meam domum diruit*[4], *mei fratris incendit*[5]; *qui in Palatio atque in urbis oculis servitia ad caedem et inflammandam urbem incitavit: in ea civitate ne patiamini illum absolutum muliebri gratia*[6], *M. Caelium libidini muliebri condonatum; ne eadem mulier cum suo coniuge et fratre turpissimum latronem eripuisse et honestissimum adolescentem oppressisse videatur.*

Interfecto P. Clodio a. 702 = 52 Sextus populo dux fuit corporis eius in curiam inferendi ibique cremandi[7]. Eodem vero anno a C. Cesenio Philone lege Pompeia accusatus et magno consensu damnatus est[8]. Damnatus exsulavit; interfecto autem Iulio Caesare a. 710 = 44 M.

---

1) Cicer. Cael. 32, 78.

2) De aede Nympharum, in qua tabulae publicae censorum servabantur, vid. Narrat. de P. Clodio p. 26.

3) *Catuli monumentum* est porticus in Palatio a Q. Lutatio Catulo (cos. a. 652 = 102) de manubiis Cimbricis exstructa; hanc P. Clodius una cum M. Ciceronis domo ex parte diruerat; vid. Cicer. Attic. IV, 2, 3; 3, 2.

4) Narrat. de P. Clodio p. 20.

5) Narrat. de P. Clodio p. 27.

6) Sex. Clodius enim cum Clodia quadrantaria (Narrat. de P. Clodio p. 44 sq.) optime stetisse videtur; vid. Orat. pro Domo 10, 25.

7) Cicer. Milon. 13, 33; 33, 90; Ascon. ad Milon. p. 34 et 55; Narrat. de P. Clodio p. 37.

8) Ascon. ad Milon. p. 55; supra p. 29.

Antonius de restitutione eius ad Ciceronem scripsit[1]), ex qua epistola haec afferre visum est: *A Caesare petii, ut Sex. Clodium restitueret; impetravi. Erat mihi in animo etiam tum sic uti beneficio eius, si tu concessisses. Quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc liceat. Quod si duriorem te eius miserae et afflictae fortunae praebes, non contendam ego adversus te. Quamquam videor debere tueri commentarium Caesaris. Sed mehercule, si humaniter et sapienter et amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te praebebis et voles P. Clodium*[2]), *optima in spe puerum repositum, existimare non te insectatum esse, quum potueris, amicos paternos.* Cicero se in hac re Antonio facillimum praebuit[3]), quoniam, ut Attico scribit[4]), Antonius Sex. Clodium etiam invito Cicerone revocasset. Itaque Sextus revertisse videtur; sed nulla deinde, quod sciam, eius mentio fit.

[1]) Cicer. Epist. ad Attic. XIV, 13, A.

[2]) De hoc P. Clodii filio vid. Narrat. de P. Clodio p. 42 not. 8.

[3]) Cicer. Attic. XIV, 13, B; cfr. Att. XIV, 19, 2.

[4]) Cicer. Attic. XIV, 13, 6.

